

Політологія

Тема: ДЕРЖАВА

План.

1. Поняття, походження та ознаки держави.
2. Державне правління та устрій.
3. Громадянське суспільство і правова держава.

Визначення:

Держава – це політична спільність, що має певну структуру, організацію політичної влади і управління соціальними процесами на певній території.

Вона є основним інститутом (ядром) політичної системи суспільства.

Поява держави

- Перші державні утворення з'явилися наприкінці IV – початку III тис. до н. е.
- держава у її сучасному розумінні (територія з визначеними кордонами, з постійним населенням, пов'язаним між собою юридичними нормами, національною армією, національною незалежністю тощо) з'явилася у XIX ст.. Саме у XIX столітті склалися взаємовигідні умови для розвитку як держави у вигляді економіки, так і для розвитку економіки у вигляді держави.

Ознаки держави

Держава має як мінімум, три основні ознаки:

- Територія;**
- Народ;**
- Суверенітет.**

Територія – це простір, на який поширюється державна влада.

Народ – це більшість людей ("народ-державна"), що проживають на одній території, не ізольовано один від одного, що впливають один на одного (а також один проти одного).

Суверенітет – це витікаюча від народу верховна влада, яку держава здійснює самотійно і незалежно усередині країни і в зовнішньополітичній діяльності в рамках внутрішнього і міжнародного права.

У політологічній літературі до ознак держави відносять також:

- монополію на легальне застосування фізичної сили;
- виняткове право на видання законів і норм, обов'язкових для всього населення;
- право збору податків з населення.

Державне правління

Форма правління - це організація верховної державної власті, механізм взаємодії її структурних елементів. Вона дозволяє зрозуміти, як реально здійснюється влада і хто є її джерелом.

Основні форми правління - монархія і республіка.

Монархія - це така форма правління, при якій вища державна влада представлена одною особою, що займає зазвичай престол по спадку або інколи обраним довічно.

- Якщо монарх виступає як єдиний найвищий орган державної влади, то така монархія називається **необмеженою, або абсолютною**.
- Якщо ж верховна влада розподілена між монархом і іншими органами, то вона є **обмеженою монархією** (станово-представницька, конституційна).

Республіка - це форма правління, при якій органи держави або обираються, або формуються загальнонаціональними, представницькими установами.

Історично республіка виникла в античну епоху і зараз як форма правління займає домінуюче положення.

Розрізняють три види республік:

- президентську,
- парламентську і
- змішану (або напівпрезидентську).

Президентська республіка

Її відмітна ознака - наявність в державі поста президента.

- президент є одночасно і главою держави, і главою уряду;
- президент обирається народом, шляхом загального голосування, з чого витікає, що,
 - по-перше, він незалежний від парламенту тобто не несе перед ним відповідальності;
 - по-друге, він сам на свій розсуд формує органи виконавчої влади.

Але в той же час президент **не має права** розпуску парламенту.

Парламентська республіка

- В ній уряд формується парламентом з числа депутатів, що перемогли на виборах від партій або партійної коаліції. Його очолює обраний парламентом прем'єр-міністр;
- Президент є головою держави, але не головою уряду;
- Уряд несе відповідальність перед парламентом. Це означає, що в разі незгоди з діяльністю уряду парламент може виразити йому вотум недовіри, унаслідок чого уряд повинен піти у відставку;
- Президент як глава держави формально може наділятися значними повноваженнями, але насправді не має істотного впливу на хід політики. Його роль, як правило, номінальна в парламентській республіці;
- Президент має право «вето» на правові акти парламенту.

Змішана (напівпрезидентська) форма правління

- главу держави обирає народ шляхом прямих виборів або колегія виборців;
- повноваження президента ширші і вагоміші, ніж у парламентській республіці:
 - можливість втручання у законотворчий процес як суб'єкта законодавчої ініціативи;
 - право вето на акти парламенту;
 - право видавати нормативно-правові акти тощо.
- свої повноваження президент здійснює безпосередньо (у напівпрезидентських республіках) або через уряд (у напівпарламентських республіках);
- президент призначає прем'єр-міністра (главу уряду) лише за згодою парламенту;
- президент, як правило, є головнокомандувачем збройних сил, визначає військову доктрину держави, є окремим органом державної влади;
- уряд несе подвійну відповідальність — перед президентом і перед парламентом, які можуть виявити йому недовіру і відправити у відставку.

Форма державного устрою

Форма державного устрою - це адміністративно-територіальний устрій держави, характер взаємин між державою і її частинами, між центральними і місцевими органами.

Сучасна держава має дві форми – просту (унітарну) і складну (федеральну).

Унітарна держава

Унітарною називають таку державу, складові частини якої не мають ознак державності, а управління здійснюється виключно центральним урядом. У такій державі місцеві та регіональні органи управління не мають владних повноважень для ухвалення якого-небудь політичного рішення.

Переважна більшість сучасних держав мають унітарну форму державного устрою (Україна, Франція, Італія, Польща і так далі).

Унітарна держава існує переважно в країнах з мононаціональним складом населення.

Федеральна держава

Федеральна держава - це така, складові частини якої мають певні ознаки державності. Тут місцевим і регіональним органам управління надані виняткові повноваження в ухваленні деяких політичних рішень.

У федеративній державі два уряди (центральний і регіональний) контролюють одну і ту ж групу людей, маючи при цьому різні повноваження в прийнятті політичних рішень.

Сьогодні в світі налічуються 20 федеральних (США, Росія, Бразилія, ФРН та ін.) і майже 170 унітарних держав.

При цьому необхідно враховувати, що федеральні держави складають всього 12% від загального числа країн світу, але їм належить близько 51% територій Землі, в них проживає близько 38% населення світу.

У політологічній літературі учені виділяють два основні етапи розвитку держави - **традиційний і конституційний**, а також проміжні стадії, в яких поєднуються риси як першого, так і другого.

Традиційні держави виникали та існували переважно стихійно, на основі звичаїв і норм життя суспільства.

Конституційна держава - це об'єкт свідомої діяльності людей в створенні державного управління, яке не обмежує економічну, культурну, релігійну активність громадян, здійснює функції, які були делеговані громадянами, не порушуючи свободи особи.

Тобто, будь-яка держава має свою конституцію – сукупність правил, згідно яким влада розподіляється між її суб'єктами.

Виключеннями є Великобританія і католицька церква. Політичні правила кожній з цих держав викладені в різних документах і закріплені традиціями.

Конституція,

як правило, складається з двох частин.

- **У першій** визначаються взаємовідношення між державою і громадянином, права особистості, затверджується правова рівність всіх громадян.
- **У другій частині** дається характеристика держави (республіка, монархія, федерація, унітарна держава і тому подібне), викладаються статус різних гілок влади, правила взаємин парламенту, президента, уряду, суду, а також структура і порядок функціонування органів управління.

У конституційній державі закріплюється принцип обмеження її компетенції за допомогою спеціальних інститутів і законів, витікаючих від народу, тобто всім, чим характеризується поняття "правова держава".

Громадянське суспільство і правова держава.

Правова держава – це реальне втілення в життя ідей і принципів конституціоналізму. Правовій державі притаманні ті ж ознаки, що і державі взагалі, але в її основі лежать фундаментальні права особи, індивідуальна свобода, відсутність насильства держави над совістю людей, відсутність терору держави, направленого проти людини.

Правова держава обмежена в своїх діях правом, захищає свободу і гідність людини, підпорядковує владу волі суверенного народу. Взаємовідносини між особою і владою в правовій державі визначається конституцією, яка стверджує пріоритет прав людини, що не можуть бути порушені державою та її діями.

Поява правової держави була зумовлена розвитком самого суспільства, і її становлення стало можливим лише завдяки народженню громадянського суспільства.

Сам термін "громадянське суспільство" має подвійне тлумачення.

- **У першому, широкому значенні**, його трактують як частину суспільства, безпосередньо не охоплену державою і що розвивається автономно від неї. У цьому сенсі цивільне суспільство сумісне як з демократією, так і з авторитаризмом.
- **У вузькому розумінні терміну** можна говорити лише про зв'язок громадянського суспільства з правовою державою, існування яких можливо лише одне з одним.

Громадянське суспільство

Громадянське суспільство - це взаємини свободних і рівноправних осіб, що розвиваються в умовах ринку і демократичної правової державності без втручання держави.

Тобто - це сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Воно містить у собі сім'ю і приватну сферу, тобто «третій сектор» суспільства паралельно з державою та бізнесом. Елементами громадянського суспільства є різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя.

Таке суспільство формується стихійно, знизу як результат свободи індивідів, перетворення їх з підданих держави у вільних громадян-власників, що розуміють свою відповідальність за економічну і політичну діяльність.

Існування громадянського суспільства – найважливіша ознака правової держави,

але досвід виникнення останньої дає можливість виділити і інші її ознаки:

1. Принцип первинності і верховенства права. Він лежить в основі взаємин між правом і державою і відображає характер і зміст цих відносин. Іншими словами, право по відношенню до держави завжди первинно і володіє верховенством.

- Верховенство права означає його примат над державою, підпорядкування держави праву. **А звідси витікають важливі висновки.**
- **По-перше**, кожне посадова особа, будь-який державний орган повинні діяти в межах встановленою правом компетенції. Це також означає, що вони не повинні здійснювати не передбачені правом дії.
- **По-друге**, держава повинна здійснювати і не може не здійснювати такі дії, які покладені на неї правом.

2. Принцип відповідності закону праву.

Це вимога до держави – приймати лише правові закони (тобто такі, які відповідають праву).

Правовий закон є справедливий закон, той ідеал, до якого повинна прагнути демократична держава.

Тобто, **право існує об'єктивно**, воно не створюється жодними державними органами.

Закон на відміну від права - це виданий державою нормативний акт, тобто суб'єктивне творіння.

Суть проблеми полягає не в тому, що право об'єктивно, а закон суб'єктивний, а в тому, що закон через суб'єктивну природу виникнення може не відповідати праву.

Держава може звести в ранг закону несправедливість і під виглядом дотримання законності успішно її реалізувати.

Щоб відповідати праву, тобто бути правовим, закон повинен закріпити ту міру свободи, яка міститься в праві.

3. Принцип формальної рівності.

Формальна рівність – це закріплення в законі однакових для всіх стартових можливостей. Це єдиний спосіб і форма реалізації соціальної справедливості. Втілення принципу формальної рівності свідчить про дотримання прав людини.

4. Принцип суверенності означає внутрішню і зовнішню незалежність держави. Єдиним суб'єктом політики, органом, що здійснює на основі права організацію і управління різними сферами життя, є держава. Жодні об'єднання, партії, союзи і так далі таку діяльність здійснювати не можуть.

Принцип суверенності поширюється і на юридичне визнання і інституційне вираження власті народу. Саме народ є офіційним джерелом влади.

Суверенітет народу визначається тим, що йому належить представницька і конституційна влада в державі, він вибирає своїх представників і може періодично їх міняти.

5. Принцип розділення властей. Його вихідна вимога – розділення державної влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Принцип розділення властей як теоретична концепція виник з потреб рішення двох основних завдань:

по-перше, не допустити зосередження влади в руках окремої особи або держави, що має місце за відсутності розділення властей;

по-друге – забезпечити ефективне функціонування державної влади по організації і керівництву соціальними процесами.

Розділення властей не є абсолютним, оскільки жодному з органів не належить державна влада в повному об'ємі. Таким чином, в правовій державі відсутня яка-небудь необмежена влада, не регламентована правом і принципами конституції. Завдяки цьому досягається взаємний контроль, функціонує система заборон і протипаг, що служить гарантією від зловживань владою і перетворення її в авторитарну, абсолютну владу.

6. Принцип виборності і ротації влади.

У правовій державі народ, як джерело влади, володіє можливістю її формування. Така можливість досягається шляхом періодичних виборів. Правова - лише та держава, в якій особи, що здійснюють верховну владу, обираються, причому на визначений термін.

Окрім вищезгаданих принципів, в правовій державі по відношенню до громадян **повинен діяти принцип "Дозволено все те, що не заборонене"**.

Звідси слідує: держава, ухвалюючи закони, повинна обумовити все те, що вона забороняє, а все те, що не підпадає під заборону громадянин може робити на свій розсуд.